

*Vem behöver
miljöredovisningarna?*

*Vem behöver
miljöredovisningarna?*

Beställningsadress:
Naturvårdsverket
Kundtjänst
106 48 Stockholm
Tfn: 08-698 12 00
Fax: 08-698 15 15
E-post: kundtjanst@environ.se
Internet-hemsida: <http://www.environ.se>

isbn 91-620-5058-3
issn 0282-7298

© Naturvårdsverket
Tryck: Naturvårdsverkets reprocentral 2000/02
Upplaga: 300 ex

Förord

Under 1990-talet har mängden tillgänglig miljöinformation om olika verksamheter mångfaldigats. I Sverige finns sedan tidigare lagkrav på miljörapport avseende miljöstörande verksamheter, dvs. de som är tillståndspliktiga i miljölagstiftningens mening. Utöver den lagstadgade miljörapporten måste tillstånds- och anmälningspliktiga verksamheter från och med 1 januari 1999 redovisa viss miljöinformation i årsredovisningens förvaltningsberättelse - i enlighet med Årsredovisningslagens (ÅRL, 1995:1554) 6:e kapitel.

Den största förändringen av miljöredovisning har dock inte skett via lagstiftningen, utan genom den kraftiga ökning av mängden frivillig miljöinformation. Idag har t ex en stor del av de större svenska företagen någon form av separat miljöredovisning. Genom införandet av EU:s miljörevisionsförordning EMAS i Sverige har dessutom ett betydande antal verksamheter börjat publicera miljöredovisningar baserade på EMAS avseende enskilda anläggningar.

Den ökande mängden miljöinformation och antalet informationskanaler har skapat en del problem för såväl användare som producenter av miljöinformationen. Ur producenternas perspektiv frågar man sig vilka grupper informationen bör riktas till och vilken miljöinformation som dessa grupper vill ha. Ur användarnas perspektiv kan det vara problematiskt att överblicka mängden miljöinformation och tillgodogöra sig den information som redovisas. Dessa problem är delvis ett uttryck för avsaknaden av enklare, enhetligare och mer användbara former av miljöredovisning.

För att kartlägga vilka som är målgrupper för de olika formerna av miljöredovisning, vilken information dessa målgrupper efterfrågar och hur denna information utformas gav Naturvårdsverket KPMG Miljörevision i uppdrag att genomföra nedanstående studie. Författaren svarar ensam för innehållet i rapporten, varför detta inte kan tas som Naturvårdsverkets ståndpunkt.

Innehållsförteckning

SUMMARY	7
SAMMANFATTNING	8
1. UPPDRAGETS BAKGRUND OCH OMFATTNING	10
1.1 BAKGRUND.....	10
1.2 OMFATTNING AV UPPDRAGET OCH RAPPORTEN	11
1.2.1 Uppdragets omfattning	11
1.2.2 Rapportens disposition	11
2. OM OLIKA MÅLGRUPPER OCH RAPPORTER.....	12
2.1 MÅLGRUPPER, MOTTAGARE OCH ANVÄNDARE.....	12
2.2 MILJÖREDOVISNING I VILKEN FORM?.....	13
3. STUDIER AV MILJÖREDOVISNINGENS MÅLGRUPPER OCH ANVÄNDARE.....	15
3.1 STUDIER AV MÅLGRUPPER - PRODUCENTERNAS PERSPEKTIV	15
3.1.1 Vilka är målgrupper för miljöredovisningen?	15
3.1.2 Svenska producenters målgrupper för den separata miljöredovisningen	19
3.2 STUDIER AV ANVÄNDARE - ANVÄNDARNAS PERSPEKTIV	21
3.2.1 Vilka är användare av miljöredovisningen?.....	21
3.2.2 De finansiella intressenterna och miljöredovisningen.....	25
4. MILJÖREDOVISNINGENS FÖRVÄNTANSGAP	29
4.1 FÖRVÄNTANSGAPETS KARAKTÄR	30
4.2 KRAV PÅ MILJÖREDOVISNINGENS KVALITET OCH INNEHÅLL	31
4.2.1 Kvalitativa kriterier för miljöredovisning	31
4.2.2 Krav på miljöredovisningens innehåll.....	34
4.3 FÖRVÄNTANSGAPET I PRAKTIKEN	35
4.3.1 Något om miljöredovisningspraxis.....	35
4.3.2 Studie av förväntansgapet.....	36
5. SLUTSATSER OCH FÖRSLAG TILL ÅTGÄRDER.....	37
5.1 SAMMANFATTNING OCH SLUTSATSER.....	37
5.2 IDENTIFIERING AV PROBLEM OCH FÖRSLAG TILL ÅTGÄRDER	39
5.2.1 Probleminventering	39
5.2.2 Åtgärdsförslag.....	40
5.3 UPPDRAGETS BEGRÄNSNINGAR.....	44
6. REFERENSER.....	45

Summary in English

This report presents a study of the users of corporate environmental reporting and their information needs. The study mainly consists of a review of research reports and surveys of users and their use of separate corporate environmental reports (CERs) and environmental information within the framework of the annual report. As the target audiences for CERs are not always identical to the actual users of these reports the study also covers the intended audiences of corporate environmental reporting as envisioned by the preparers of environmental reports.

A review of previous surveys of target audiences for CERs indicates that these reports primarily are intended for customers, employees and shareholders. However, a specific target audience is not always identified and the CER frequently seems to be intended for the "general public". The main audience for environmental information contained in the annual report is almost the same as the CER but with the shareholders as the most important target audience. The financial community and the media are other important audiences.

Surveys of actual users of CERs show that these reports are demanded and used by a variety of different stakeholder groups, including environmental campaigners, regulators and insurance companies. Environmental information in the annual report is primarily demanded by various groups performing rating functions, i.e. assessing corporate environmental performance for clients. However, professional investors and analysts in the financial community seldom use environmental information in annual reports or separate CERs, despite being considered important target audiences by preparers of these reports.

The review and analysis of studies of users and audiences of corporate environmental reporting indicates the existence of a reporting "expectations gap", i.e. a difference between the expectations users have in relation to the quantity, quality or type of environmental information, and the expectations which preparers perceive users have for such information. A brief review of recent environmental reporting indicates that although there is a steady increase in the quantity of environmental information available, there is no evidence of a reduction of the quality aspects of the "expectations gap".

The report concludes with a number of suggestions that may help to reduce the environmental reporting "expectations gap". These suggestions cover three main areas: the need for regulation and mandatory reporting of certain performance measures; a centralized and easily accessible system of aggregated environmental information; improved environmental reporting quality, e.g. more relevant and understandable reporting by way of a few key performance indicators.

Sammanfattning

Rapporten presenterar en kartläggning av målgrupperna för miljöredovisning, vilken information dessa målgrupper efterfrågar och hur denna information bör utformas. Rapporten omfattar i första hand en sammanställning av tidigare genomförda studier av miljöredovisningens målgrupper, och framförallt då målgrupper för den frivilliga separata miljöredovisningen samt miljöinformation i årsredovisningen.

Målgrupperna är inte alltid identiska med de faktiska användarna av miljöredovisning. Av denna anledning delas analysen av tidigare studier in i två avsnitt, där en del avser de målgrupper som producenterna av miljöredovisning riktar sin miljöinformation till och en del avser de grupper som i olika sammanhang använder den miljöinformation som redovisas. I den senare delen fokuseras framförallt de finansiella aktörernas användning av miljöredovisning eftersom dessa ofta framhålls som en viktig intressentgrupp för t ex börsföretag.

Analysen av tidigare studier visar att den separata miljöredovisningen i första hand är avsedd för producenternas kunder, anställda och aktieägare. I många fall tycks dock målgruppen för den separata miljöredovisningen vara oklar och riktad till en diffus allmänhet. Målgrupper för den miljöinformation som lämnas i årsredovisningen är nästan de samma som för den separata miljöredovisningen, men de prioriteras i en annan ordning, nu med aktieägarna som primär målgrupp. Även finansmarknaden (potentiella aktieägare) och massmedia anses dock vara betydelsefulla målgrupper för årsredovisningen.

Studier av användarna visar att separata miljöredovisningar används av en bred skara olika aktörer, från miljögrupper till myndigheter och försäkringsbolag. Miljöinformation i årsredovisningen uppfattas som viktig av framförallt aktieägare och organisationer som granskar företag ur miljösynpunkt, t ex miljögrupper. Däremot anger professionella aktieanalytiker att de sällan använder den miljöinformation som redovisas i årsredovisningar och ännu mindre informationen i separata miljöredovisningar. Detta trots att de anses vara en viktig målgrupp för denna information.

Överlag visar studierna att det finns tecken på ett "förväntansgap" mellan användare och producenter av miljöredovisningar, dvs. en obalans i efterfrågan på och utbudet av miljöinformation. Detta "förväntansgap" kan uppstå därför att producenterna redovisar "fel" information till "fel" målgrupper eller i "fel" dokument. Det kan också uppstå därför att informationen inte håller tillräckligt hög kvalitet vad gäller t ex tillförlitlighet eller jämförbarhet. En översiktlig granskning av senare års miljöredovisningspraxis visar att det redovisas allt mer miljöinformation men att "förväntansgapet" inte tycks minska.

Rapporten avslutas med ett antal förslag för att bli åtgärda "förväntansgapet" och förbättra kvaliteten på miljöredovisning. Åtgärdsförslagen riktar in sig på tre olika områden: reglering av miljöredovisning (behovet av skärpt och samordnad lagstiftning), sammanställning och tolkning av miljöinformation (behovet av lättillgänglig aggregerad miljöinformation), miljöredovisning av bättre kvalitet (behovet av relevant och begriplig miljöinformation i form av t ex nyckeltal).

1. Uppdragets bakgrund och omfattning

1.1 Bakgrund

Under 1990-talet har mängden tillgänglig miljöinformation om olika verksamheter mångfaldigats. I Sverige finns sedan tidigare lagkrav på miljörapport avseende miljöstörande verksamheter, dvs de som är tillståndspliktiga i miljölagstiftningens mening. Även om dessa miljörapporter är offentliga är den främsta målgruppen för rapporten den myndighet som skall utöva tillsyn över den tillståndspliktiga verksamheten.

Utöver den lagstadgade miljörapporten måste tillstånds- och anmälningspliktiga verksamheter från och med innevarande räkenskapsår redovisa viss miljöinformation i årsredovisningens förvaltningsberättelse - i enlighet med Årsredovisningslagens (ÅRL, 1995:1554) 6:e kapitel. Den primära målgruppen för denna form av miljöredovisning kan förmodas vara den ordinarie årsredovisningens användare, dvs i första hand nuvarande och potentiella aktieägare.

Den största förändringen av miljöredovisning har dock inte skett via lagstiftningen, utan genom den kraftiga ökningen av mängden frivillig miljöinformation som numera riktas till ett antal olika målgrupper. Idag har t ex en stor del av de större svenska företagen någon form av separat miljöredovisning som distribueras till alla möjliga grupper. Genom införandet av EU:s miljörevisionsförordning EMAS i Sverige har dessutom ett betydande antal verksamheter börjat publicera miljöredovisningar baserade på EMAS avseende enskilda anläggningar.

Den ökande mängden miljöinformation och antalet informationskanaler har skapat en del problem för såväl användare som producenter av miljöinformationen. Ur producenternas perspektiv frågar man sig vilka grupper informationen bör riktas till och vilken miljöinformation som dessa grupper vill ha. Ur användarnas (målgruppernas) perspektiv kan det vara problematiskt att överblicka mängden miljöinformation och tillgodogöra sig den information som redovisas. Dessa problem är delvis ett uttryck för avsaknaden av enklare, enhetligare och mer användbara former av miljöredovisning. Idag finns allt för många ostandardiserade konkurrerande och kompletterande system för miljöredovisning.

1.2 Omfattning av uppdraget och rapporten

1.2.1 Uppdragets omfattning

KPMG Miljörevision har av Naturvårdsverket fått i uppdrag att genomföra en kartläggning av vilka som är målgrupper för de olika formerna av miljöredovisning, vilken information dessa målgrupper efterfrågar och hur denna information bör utformas. I föreliggande rapport redovisas resultaten av denna undersökning, som framförallt fokuserar miljöinformation i årsredovisningen och i frivilliga separata miljöredovisningar.

Då det i olika länder och sammanhang tidigare har publicerats en del rapporter som behandlar frågan vem miljöinformationen riktas till omfattar föreliggande studie i första hand en granskning och sammanställning av ett urval tidigare genomförda undersökningars resultat. Härutöver granskas annat relevant material, däribland svensk lagstiftning och förarbeten samt internationella organisationers arbete med standards för miljöredovisning. I rapporten presenteras även en undersökning av ett urval svenska börsföretags separata miljöredovisningar i syfte att identifiera de målgrupper som dessa företag explicit vänder sig till med dessa redovisningar.

1.2.2 Rapportens disposition

I avsnitt 2 diskuteras först några förutsättningar och antaganden som ligger till grund för uppdraget, däribland skillnaden mellan målgrupper och användare samt vilken form av miljöredovisning som studeras.

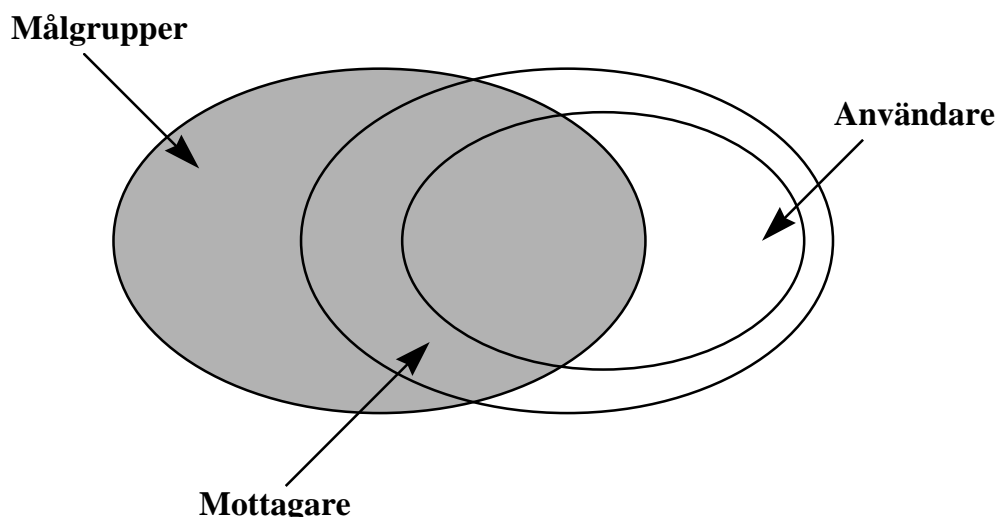
I avsnitt 3 sammanställs och redovisas resultaten av ett antal tidigare genomförda empiriska studier avseende dels miljöredovisningens målgrupper, dels miljöredovisningens användare. Baserat på dessa studier kan vissa slutsatser dras bl a om "förväntansgapet" i miljöredovisning, och i avsnitt 4 diskuteras denna problematik mer ingående, särskilt vad gäller innehållet i miljöredovisningen. Avslutningsvis presenteras i avsnitt 5 uppdragets huvudsakliga slutsatser och en del förslag till förbättringar.

2. Om olika målgrupper och rapporter

2.1 Målgrupper, mottagare och användare

I bakgrunden ovan diskuterades vilka som är målgrupper för miljöredovisningen. Beteckningen målgrupper indikerar ett perspektiv som i stor utsträckning präglas av producenterna av miljöinformationen - "målgrupper" tolkas då som de grupper producenterna riktar miljöinformationen till. Det är dock inte självklart att målgrupperna för miljöredovisningen är de samma som de faktiska mottagarna, dvs. de som genom producenternas försorg eller på eget initiativ tar emot ett exemplar av miljöredovisningen. Allt fler producenter av miljöredovisning lägger dessutom numera ut miljöinformation på Internet (se t ex SustainAbility, 1999) och den blir därmed tillgänglig för allt fler grupper samtidigt som producenterna inte längre har någon kontroll över vem som tar emot och läser denna information.

Det är således inte säkert att målgrupperna är identiska med mottagarna av miljöinformationen. Därmed är det inte heller säkert att målgrupperna för miljöredovisningen är de som faktiskt använder miljöinformationen, dvs. att producenterna kan ha en viss uppfattning om vem man vill rikta informationen till men det är inte självklart att dessa grupper anser sig ha någon nytta av informationen och därför inte använder den i någon större utsträckning. Implikationen är att målgrupper, mottagare och användare kan bestå av olika aktörer (Figur 1).

Figur 1 - Överlappning av miljöredovisningens målgrupper, mottagare och användare.

Uppdraget är formulerat som en utredning av miljöredovisningens målgrupper, men figuren indikerar att det även är relevant att beakta i vilken utsträckning som målgrupperna också är mottagare respektive användare av miljöinformationen. Framöver kommer intresset att fokuseras dels på målgrupperna (de grupper som producenterna riktar sin miljöinformation till), dels på användarna (de grupper som använder och har synpunkter på miljöinformationen) som i sin tur antas vara en undergrupp till mottagarna, dvs. det är inte alla som tar emot/rekvirerar miljöredovisningen som använder den i någon större omfattning.

I den mån som de faktiska användarna inte uppfattas som målgrupper och därmed inte är självklara mottagare av miljöinformationen kan det sägas föreligga en "informationslucka", eftersom de som anser sig behöva informationen inte har tillräckligt god tillgång till den. Användarna av miljöinformationen kan också ha synpunkter på dess innehåll såtillvida att de inte får den information de behöver, och i den mån som producenterna inte uppfattar användarnas behov föreligger ett "förväntansgap", dvs. att det råder olika uppfattningar om vilken miljöinformation som bör redovisas. I båda fallen handlar det om brister i miljöredovisningsprocessen som behöver åtgärdas.

2.2 Miljöredovisning i vilken form?

Hittills har begreppen miljöredovisning och miljöinformation använts som synonymer och utan att egentligen definiera något av begreppen. Samtidigt kan noteras att en möjlig lösning på de nyss nämnda problemen med "informationsluckor" och "förväntansgap" kan innebära att producenterna utnyttjar olika miljöredovisningsformer eller -rapporter för att nå olika målgrupper och användare. Delvis förekommer redan idag miljöinformation i ett antal mer eller mindre etablerade rapporter som explicit eller implicit är ämnade för olika målgrupper (Tabell 1).

Rapport	Producent	Målgrupp/användare
Miljörapport enligt Miljöbalken (MB)	Alla tillståndspliktiga verksamheter enligt MB	Tillsynsmyndigheten (allmänheten)
EMAS redovisning	Alla EMAS registrerade verksamheter	Närboende, lokalt anställda, kunder
Miljöredovisning (separat)	Vissa större företag (främst börsföretag) och organisationer	Kunder, anställda, aktieägare, opinionsbildare, media
Miljöinformation i	Vissa större företag. Fr o m	Årsredovisningsläsare -

årsredovisningen	1999 alla (aktie)bolag med tillstånds- eller anmälningspliktig verksamhet (enligt MB)	aktieägare, långgivare, större kunder
------------------	---	---------------------------------------

Tabell 1 - Olika miljöredovisningsformer, producenter och målgrupper. Baserad på Linghede (1996).

Tabellen tar upp de vanligaste formerna av miljöredovisning i Sverige. I andra länder förekommer en del andra miljöredovisningsrapporter, t ex i Danmark där större miljöpåverkande företag sedan 1996 årligen skall lämna in s k gröna räkenskaper ("grönne regnskaber") till Erhvervs- og Selskabsstyrelsen, som är den danska motsvarigheten till Patent- och Registreringsverket (PRV). Dessa gröna räkenskaper är i princip en kombination av den svenska lagstadgade miljörapporten och de frivilliga separata miljöredovisningar som allt fler större företag och organisationer publicerar.

Miljöinformation kan således redovisas i ett antal olika rapporter eller miljöredovisningar. De målgrupper som angivits ovan har inte identifierats genom någon empirisk studie, utan baseras på antaganden om målgrupper för de olika miljöredovisningsformerna med tanke på vilka som är de huvudsakliga mottagarna av rapporterna. Huruvida dessa mottagare också är användare av miljöredovisningarna är inte heller klarlagt, utom möjligen vad gäller den lagstadgade miljörapporten som är en etablerad och reglerad form av miljöredovisning i Sverige.¹ De övriga miljöredovisningarna är dock förhållandevis nya fenomen som ännu inte funnit en etablerad form eller målgrupp. Framöver fokuseras därför i första hand dessa miljö-redovisningar, och i synnerhet den frivilliga separata miljöredovisningen och miljöinformationen i årsredovisningen eftersom flertalet studier av miljöredovisning endast har undersökt dessa dokument.

¹ Miljörapporten är ett led i miljöfarliga verksamheters egenkontroll och skickas årligen till tillsynsmyndigheten (normalt länsstyrelsen). Miljörapporten är en offentlig handling och skall vara tillgänglig för allmänheten. Naturvårdsverket utformar riktlinjer för miljörapporten och av dessa framgår att miljörapporten skall tillgodose allmänhetens och finansiella aktörers informationsbehov. Ändringen i ÅRL innebär att det numera finns en klar koppling mellan tillståndspliktiga verksamheters miljörapporter och deras årsredovisningar. Då revisorn skall granska årsredovisningen måste han/hon även ta del av miljörapporten som bl a visar tillståndsvillkor och eventuella överskridanden av dessa villkor - information som även skall redovisas i förvaltningsberättelsen.

3. Studier av miljöredovisningens målgrupper och användare

Vilka som är målgrupper för respektive användare av miljöredovisning har studerats i en del olika empiriska undersökningar, men det råder knappast något överflöd av studier på området. I Sverige finns anmärkningsvärt få undersökningar av målgrupper (som företagen riktar sin miljöinformation till) eller användare (som faktiskt utnyttjar informationen i olika sammanhang) publicerade. Istället får man söka sig till andra länder och internationella organisationer för att hitta sådana kartläggningar.

3.1 Studier av målgrupper - producenternas perspektiv

3.1.1 Vilka är målgrupper för miljöredovisningen?

Undersökningar av miljöredovisningens målgrupper är inte särskilt vanliga, möjligen därför att det förekommer olika former av mer eller mindre frivillig miljöredovisning som produceras av olika kategorier företag och organisationer. Det kan då vara problematiskt att skapa en enhetlig bild över miljöredovisningens målgrupper. En aktör som länge följt den internationella utvecklingen av miljöredovisning är den engelska konsult-organisationen SustainAbility (1996a & b), som tillsammans med FNs miljöorgan UNEP samt Deloitte & Touche (DTTI, 1993) och International Institute for Sustainable Development (IISD) publicerat studier av miljöredovisningens målgrupper och användare. I dessa studier har producenterna även rangordnat målgrupperna, i första hand vad gäller den *separata miljöredovisningen* (Tabell 2).

Målgrupp	Rang 1996	Rang 1993
Anställda	1	1
Närboende (lokala samhället)	2	2
Industrikunder	3	7
Myndigheter (lagstiftare)	4	5

Miljögrupper	5	4
Aktieägare	6	3
Media	7	6
Finansmarknaden	8	8
Konsumenter	9	9
Leverantörer & försäkringsbolag	10	--
Skolor (studenter)	11	10

Tabell 2 - Målgrupper identifierade av större internationella (europeiska, nordamerikanska och japanska) företag. Källa: DTTI (1993), SustainAbility (1996b).

Av Tabell 2 framgår att de mest prioriterade målgrupperna tycks vara företagens anställda samt närboende eller det lokala samhället ("local communities"). Det bör dock noteras att undersökningarna endast omfattar stora internationella företag med separata miljöredovisningar, samt att endast 16 företag (varav 14 europeiska, 1 amerikanskt och 1 australiskt) tillfrågades 1996 medan 87 företag (varav 45 europeiska, 26 amerikanska och 16 japanska) tillfrågades 1993. Det begränsade antalet och fördelningen av de undersökta företagen bör således beaktas. Det är tydligt att det råder skillnader mellan Europa, Nordamerika och Asien när det gäller målgrupperna för miljöredovisningen. I tabellen nedan har endast de europeiska företagens svar tagits med för 1993 (det är ej möjligt att urskilja dessa 1996) och resultaten av de båda studierna jämförs med resultaten av en enkätundersökning riktad till de svenska börsföretagen 1998 och genomförd vid Lunds universitet (Soysal, 1998)².

Målgrupp	Rang 1998	Rang 1996	Rang 1993
Industrikunder	1	3	2
Anställda	2	1	1
Aktieägare	3	6	3

² En enkät skickades till 118 företag noterade på Stockholmsbörsens A-lista. Svarefrekvensen var 63% (75 företag), varav 17 företag (23% av de svarande) hade en separat miljöredovisning och 25 företag (33%) enbart hade miljöinformation i årsredovisningen. Övriga svarande (33 företag eller 44%) lämnade ingen miljöinformation.

Finansmarknaden	4	8	5
Miljögrupper	5	5	3
Leverantörer (<i>exkl. försäkringsbolag 1998</i>)	6	10	--
Myndigheter (lagstiftare)	7	4	4
Media	8	7	3
Närboende (lokala samhället)	--	2	3
Konsumenter	--	9	6
Skolor (studenter)	--	11	7

Tabell 3 - Målgrupper identifierade av större europeiska företag (1993 och 1996) respektive svenska börsföretag (1998). Källor: DTTI (1993), SustainAbility (1996b), Soysal (1998).

Tabell 3 visar att de europeiska och svenska företagen i hög utsträckning riktar den separata miljöredovisningen till sina anställda och närmaste kunder. Även aktieägare och finansmarknaden är prioriterade målgrupper. En skillnad mellan de svenska och övriga europeiska företagen tycks vara att de svenska börsföretagen rangordnar myndigheterna lägre än de europeiska företagen. Detta kan bero på att vi i Sverige till skillnad från flertalet andra länder har den lagstadgade miljörapporten på anläggningsnivå som främst vänder sig till tillsynsmyndigheten, varför de svenska företagen väljer att rikta sin frivilliga miljöinformation till andra grupper i samhället. Inte heller de närboende tycks vara någon betydelsefull målgrupp för de svenska börsföretagen, vilket möjligen kan förklaras av att de är just börsnoterade koncerner som hanterar information på en mycket övergripande nivå. Den höga rangordningen av finansiella intressenter indikerar att dessa företag är märkbart börsfokuserade. Det är dock svårt att i övrigt dra några mer generella slutsatser av dessa studier bl a eftersom de har genomförts på så olika sätt vad gäller population, urval och undersökningsmetod.

I tabellerna ovan identifieras målgrupperna för den frivilliga separata miljöredovisningen, men det är betydligt fler företag som redovisar miljöinformation i sina årsredovisningar än i sådana separata miljöredovisningar (jämför t ex studier av internationella storföretag - KPMG, 1999 - respektive svenska börsbolag - Ljungdahl, 1999). Vilka är målgrupper för den miljöinformation som redovisas i *årsredovisningen*? Årsredovisningen har en betydligt längre historia som redovisningsdokument och en hävdvunnen målgrupp i form av nuvarande och potentiella ägare samt kreditgivare. Är det rimligt att anta att den traditionella målgruppen för årsredovisningen även är målgrupp för den miljöinformation som lämnas i

årsredovisningen? I Soysals (1998) ovan refererade studie tillfrågades börsföretagen även om målgrupperna för miljöinformationen i årsredovisningen (Tabell 4).

Målgrupp	Rang 1	Rang 2	Rang 3	Rang 4	Rang 5	Summa
Aktieägare	30	4	2	2	--	38
Kunder	4	11	12	8	1	36
Anställda	2	4	8	12	5	31
Finansiella aktörer	2	15	4	5	2	27
Media	--	1	2	4	15	22

Tabell 4 - Rangordning av målgrupper för miljöinformation i årsredovisningen. Källa: Soysal (1998).

Tabell 4 visar resultatet av 38 enkätrespondenters rangordning av de fem mest prioriterade målgrupperna (av 12 möjliga) för miljöinformationen i årsredovisningarna. Tabellen visar att aktieägarna är den helt klart dominerande målgruppen med såväl flest förstaplaceringar som totalt antal röster. Även övriga finansiella aktörer (potentiella aktieägare), kunder och anställda anses dock vara viktiga men sekundära målgrupper för miljöinformation i årsredovisningen. Intressant är också att massmedia framstår som en betydelsefull målgrupp i detta sammanhang, vilket indikerar att företagen har en önskan att lämna information till en bredare allmänhet. Årsredovisningen är sannolikt en av de vanligaste kommunikationskanalerna mellan företag och samhälle och kan därför även lämpa sig för bl a miljöinformation. I detta finns dock en risk för att miljöinformationen blir allt för generell om den samtidigt skall tillgodose såväl enskilda intressenters specifika informationsbehov som samhällets allmänna miljöintresse.

Den nyligen ändrade svenska Årsredovisningslagen (ÅRL, 1995:1554) innebär att tillstånds- och anmälningspliktiga aktiebolag från och med räkenskapsåret 1999 skall redovisa viss miljöinformation i årsredovisningens förvaltningsberättelse. I förarbeten (SOU 1996:157) och proposition (1996/97:167) framgår att syftet med denna lagändring är att miljöpåverkande företag i större utsträckning skall redovisa sådan miljöinformation av finansiell karaktär (miljöfrågor med direkta eller indirekta ekonomiska konsekvenser) som är av betydelse för framförallt finansiella aktörer (aktieägare och kreditgivare). Därav valet av årsredovisningen som kanal för denna information. Däremot tar man inte ställning till övriga användares informationsbehov, men det kan uppfattas så

att den frivilliga separata miljöredovisningen tillsammans med den obligatoriska miljörapporten i första hand skall riktas till dessa övriga intressenter.³

3.1.2 Svenska producenters målgrupper för den separata miljöredovisningen

I syfte att få en bättre och mer nyanserad bild av vilka grupper svenska organisationer riktar sina separata miljöredovisningar till genomfördes en inventering av de målgrupper som uttryckligen omnämns i aktuella miljöredovisningar. Som undersökningspopulation valdes de 45 organisationer som deltagit i den senaste omgången (1999) av tävlingen "Årets Miljöredovisning" - sponsrad av Affärsvärlden och Företagsekonomiska Institutet. Dessa deltagare representerar i någon mening de mer ambitiösa producenterna av miljöredovisningar i Sverige, och alla har förhållandevis väl utvecklade separata miljöredovisningar. Även om börsföretagen dominerar tävlingen återfinns också ett antal offentliga organisationer och mindre företag bland deltagarna, vilket erbjuder en viss möjlighet att observera skillnader mellan olika kategorier producenter.

Av de 45 kandidaterna till titeln "Årets Miljöredovisning" undersöktes 38 producenters miljöredovisningar - främst de som var tillgängliga via Internet. Av dessa 38 producenter var 20 börsföretag, 4 kooperativa eller ekonomiska föreningar, 4 statliga verk eller bolag, och 3 kommunala bolag eller landstingskommunala verksamheter. Övriga undersökta miljöredovisningsproducenter (7) var antingen privatägda (ej börsnoterade) företag eller divisioner inom börsnoterade koncerner. Bortfallet (7 miljöredovisningar) omfattade såväl stora som små organisationer och såväl privata vinstdrivande företag som offentliga organisationer och kooperativa föreningar. Resultatet av undersökningen redovisas i Tabell 5.

Målgrupp	Antal	Kommentar
Kunder	12	<i>Inkl. såväl "industrikunder" som "konsumenter"</i>
Anställda	8	
Ägare	6	<i>Inkl. "aktieägare" eller motsvarande (medlem, andelsägare etc.)</i>

³ Det kan dock samtidigt noteras att den statliga Redovisningskommittén, vars utredning (SOU 1996:157) resulterade i införandet av ÅRL, identifierar en större skara potentiella användare av årsredovisningen förutom aktieägarna och kreditgivarna. Detta är också ett vanligt synsätt i europeisk redovisningstradition i motsats till den traditionella amerikanska uppfattningen att årsredovisningen främst används av finansiella aktörer för att fatta rationella ekonomiska investeringsbeslut.

Allmänheten/alla	5	<i>Inkl. fall dels då "allmänheten" uttryckligen nämns som målgrupp, dels då miljöredovisningen riktas till "alla intresserade" eller liknande</i>
Övriga	3	<i>Inkl. myndigheter (1), företagsledning (1), finansanalytiker (1)</i>
Inga angivna	23	<i>Inkl. de fall då ingen målgrupp uttryckligen nämns</i>

Tabell 5 - Målgrupper för svenska producenters miljöredovisningar.

Av Tabell 5 framgår att den övervägande delen (60% eller 23 av 38) miljöredovisningsproducenter inte har någon uttrycklig målgrupp för sin miljöredovisning. I dessa fall får man förmoda att miljöinformationen skall tillgodose informationsbehoven hos en bred skara potentiella användare. I de fall då en eller flera målgrupper anges är det i första hand kunderna som är tänkta målgrupper för miljöredovisningen - 80% eller 12 av 15 producenter som indikerar någon målgrupp anger kunderna, och av dessa är det 3 som väljer att enbart rikta miljöredovisningen till sina kunder. I övrigt framstår anställda (53%) och ägare (40%) som viktiga målgrupper, men det finns uppenbarligen en ambition att göra miljöredovisningarna så breda som möjligt för att tillgodose flera olika intressentgrupper. Detta framgår bl a av det faktum att producenterna oftast anger mer än en målgrupp och gärna även kompletterar de utpekade målgrupperna med "allmänheten" eller "övriga intresserade".

Denna enkla undersökning av uttryckliga målgrupper för miljöredovisningen bekräftar resultaten av Soysals (1998) ovan redovisade undersökning av de svenska börsföretagens målgrupper (jämför Tabell 3). I båda fallen framstår kunder, anställda och (aktie)ägare som de tre primära målgrupperna i nu nämnd ordning. Det tycks inte heller finnas några avgörande skillnader mellan börsföretagen och de övriga producenternas målgrupper, även om de offentliga (statliga och kommunala) och kooperativa verksamheterna tenderar att i mindre utsträckning specificera några målgrupper. Möjligen vänder sig dessa producenter i högre grad till en diffus allmänhet, medan exempelvis de något mindre icke-börsnoterade företagen oftare riktar sig till sina kunder (2 av de 3 producenter som enbart nämner kunder som målgrupp är sådana företag). Som sades ovan är det dock ett allmänt intryck att målgruppen för miljöredovisningarna är mycket bred, och i de fall då någon målgrupp uttryckligen nämns är det inte klart hur producenterna avgör vilken information som dessa målgrupper egentligen efterfrågar.

3.2 Studier av användare - användarnas perspektiv

När det gäller studier av användarna och deras behov av miljöinformation har den övervägande delen valt att fokusera de finansiella intressenterna. Detta är en till synes homogen och lätt identifierbar grupp aktörer som dessutom är inflytelserika i den industrialiserade västvärlden där i stort sett all miljöredovisning förekommer. Med tanke på att börsföretagen tillhör de flitigaste producenterna av miljöredovisning är det kanske också rimligt att beakta investerarnas önskemål om (samt stimulera deras intresse för) miljöinformation. Nedan redogörs först för några olika användares synpunkter på och användning av miljöredovisning i avsnitt 3.2.1, därefter fokuseras de finansiella intressenterna i avsnitt 3.2.2.

3.2.1 Vilka är användare av miljöredovisningen?

Ovan presenterades en del resultat från en undersökning av miljöredovisningens målgrupper genomförd av FN:s miljöorgan UNEP i samarbete med konsultföretaget SustainAbility (1996b). Som ett led i denna undersökning sammanställdes även synpunkter från 12 faktiska användare av miljöredovisningar, inklusive bl a Greenpeace, försäkringsbolaget UNI Storebrand, den danska miljömyndigheten och den thailändska börsen.

De intervjuade användarna indikerar hur de använder förekommande miljöredovisning och vilken miljöinformation de skulle önska sig i framtida miljöredovisningar. Ett resultat av undersökningen är att det råder uppenbart skilda meningar om miljöredovisningens innehåll och användning, framförallt mellan användare och producenter av miljöredovisning, men delvis också *mellan* olika användargrupper som ibland har oförenliga krav på miljöinformationen. Flera av grupperna är inte heller homogena, utan det förekommer olika behov av miljöinformation även *inom* identifierbara användargrupper (jämför diskussionen om finansiella aktörer nedan i avsnitt 3.2.2), vilket naturligtvis också försvårar arbetet för miljöredovisningsproducenterna.

Samtidigt som det råder delvis olika uppfattningar om miljöredovisningens konkreta innehåll och användning finns vissa mer övergripande likheter mellan användargrupperna. Detta märks inte minst i ett generellt önskemål att miljöredovisningen skall kunna användas för att mäta, bevaka, granska och jämföra de redovisande företagens miljöprestanda och miljöprestationer, om än i olika syften (se Tabell 6). Detta önskemål kan ställas mot den allmänna uppfattning som enligt SustainAbility/UNEP undersökningen tycks råda bland producenterna av miljöredovisningar. Producenterna (företagen) tror i allmänhet att användarna inte är särskilt intresserade av detaljerad miljöinformation, utan främst använder miljöredovisningen för att försäkra sig om att företagen överlag sköter sin verksamhet på ett miljömässigt

acceptabelt sätt. Här uttrycks således ett klart "förväntansgap" vad gäller miljöredovisningens innehåll och användning. Ett sådant gap har även identifierats i en del andra studier och det finns därför skäl att återkomma till detta längre fram (avsnitt 4).

Användaregrupp	Representerad av	Exempel på användning
Myndigheter	Danska miljövårdsmyndigheten; Holländska miljödepartementet	Övervakning av gränsvärden, uppföljning av mål för minskade utsläpp
Industrikunder	Prince of Wales' Royal Warrant (kund med etik- och miljökrav)	Bedömning av leverantörernas grad av miljöintresse och miljöanpassning
Finansiella aktörer (investerare & försäkringsbolag)	Thailändska börsen; Sustainable Asset Management (miljöfond); UNI Storebrand	Bedömning av miljöanpassning; identifiering av företag med bra/dålig miljöprestanda (benchmarking)
Miljögrupper (NGO)	Aviation Environment Federation; New Economics Foundation; Greenpeace	Granskning av miljöprestationer; identifiering av förbättringsbehov (och potentiella mål för miljöaktioner)
Skolor (forskning och undervisning)	CSEAR (Centre for Social and Environmental Accounting Research)	Bedömning av redovisningspraxis och -trender; utveckling av nya redovisningsmetoder

Tabell 6 - Exempel på användning av miljöredovisningar. Källa: SustainAbility (1996b).

I Tabell 6 identifieras ett antal faktiska användare av miljöredovisningar och en del av deras informationsbehov, eller snarare i vilket syfte de har behov av att använda miljöredovisningar. SustainAbility/UNEP studien är dock en av få empiriska studier av användarna och deras behov, och trots de antaganden som ofta görs är det inte självklart vilka grupper som använder miljöinformation som redovisas i separata miljöredovisningar eller i andra miljöredovisningsdokument. Den nya svenska lagstiftningen om miljöinformation i förvaltningsberättelsen förutsätter att årsredovisningsläsarna efterfrågar och använder den information som

redovisas. Om så inte är fallet är det svårt att se vilket syfte denna lagstiftning fyller.⁴

Med fokus på den miljöinformation som redovisas i *årsredovisningen* har man i australisk studie försökt identifiera användare och användningsområden (Deegan & Rankin, 1997). En enkät skickades till 474 potentiella användare omfattande bl a småaktieägare, aktieanalytiker, akademiker (främst redovisningsekonomer), och representanter för bl a finansiella institutioner (kreditgivare), fackföreningar, miljögrupper, konsumentgrupper. Svarsfrekvensen var i genomsnitt 25%, med akademikerna (38%) något överrepresenterade och aktieanalytikerna något underrepresenterade (17%). En del av de övergripande resultaten presenteras i Tabell 7.

Grupp	Andel (antal) svar	"Miljöfrågor påverkar beslut"	"Söker miljöinfo i årsredovisning"	"Använder även andra källor"
Småaktieägare	24% (60)	72%	73%	43%
Aktie-analytiker	17% (16)	44%	31%	7%
Akademiker	38% (24)	59%	75%	57%
Kreditgivare	25% (6)	67%	50%	50%
Övriga	30% (12)	83%	83%	75%
<i>Alla grupper</i>	25% (118)	67%	68%	45%

Tabell 7 - Resultat av enkät till presumtiva användare av miljöredovisning. Källa: Deegan & Rankin (1997).

Tabell 7 visar att miljöfrågor anses betydelsefulla av flertalet användargrupper såtillvida att miljöaspekter tenderar att påverka användarnas (ekonomiska eller andra) beslut rörande ett visst företag - 67% av respondenterna indikerade att miljöfrågor har betydelse för deras investeringsbeslut, kreditbeslut etc. Ungefär lika många (68%) söker relevant miljöinformation i företagets årsredovisningar, även om en hel del (45%) också använder andra källor - framförallt uppgifter i massmedia (29% av de

⁴ Möjligen kan man, vilket regeringen (prop. 1996/97:167) också gör, hävda att redovisning av miljöinformation i sig kan ha en positiv påverkan på företagets agerande i miljöfrågor och bidra till en bättre miljökunskap bland företagen och deras intressenter. Det är tänkbart att detta blir en konsekvens av redovisningen, men det är tveksamt om lagändringen i dess nuvarande form kan motiveras av enbart detta skäl.

som använder andra källor) och den separata miljöredovisningen (18%). Sammantaget visar studien att miljöfrågor uppfattas som viktiga av flera olika grupper som också aktivt söker miljöinformation i årsredovisningar och andra dokument eller källor.

Deegan & Rankins (1997) studie visar dessutom att det finns skillnader i de olika användargruppernas inställning till miljöfrågor. De professionella aktieanalytikerna tar i allmänhet mindre hänsyn till miljörelaterade frågor i sina analyser och investeringsbeslut än t ex de icke-professionella småaktieägarna. Aktieanalytikerna förväntar sig inte heller att finna miljöinformation i företagets årsredovisningar. I varje fall efterlyser de ingen sådan information (endast 31% söker miljöinformation där), men i den mån som de använder miljöinformation söker de sig sällan till andra källor än årsredovisningen (endast 7% söker miljöinformation i andra dokument). Dessa låga siffror kan jämföras med småaktieägarnas betydligt större intresse för miljöfrågor och miljöinformation. Detta kan antingen tolkas som att "miljövännerna" är överrepresenterade i gruppen småaktieägare eller som att miljöfrågorna i allmänhet är avsevärt viktigare i enskilda personers aktieplaceringar än i de professionella placerarnas investeringsbeslut. Den senare tolkningen indikerar att miljöinformation kan vara viktig för vissa kategorier aktieägare även om den inte är direkt ekonomiskt väsentlig eller kvantifierbar, vilket annars ofta anförs som förklaring till att miljöinformation inte används av professionella aktieplaceringare (se även avsnitt 3.2.2 och avsnitt 4).

3.2.2 De finansiella intressenterna och miljöredovisningen

3.2.2.1 Om miljöarbete, miljörisiker och lönsamhet

Det har länge talats om möjligheten alternativt omöjligheten att kombinera "miljö" och "ekonomi", dvs. om det går att förena en god naturmiljö med en god ekonomi i företag och samhälle. Om detta råder olika uppfattningar men för inte så länge sedan var det en dominerande åsikt i näringslivet att miljörelaterade åtgärder endast orsakade merutgifter för företagen och var påtvingade av oförstående miljömyndigheter. Idag talas det däremot allt oftare om s k "win-win" situationer där det går att "tjäna pengar på miljön" genom ett förebyggande miljöarbete som ofta leder till kostnadsbesparingar snarare än merutgifter. Det förmodas då att ett aktivt miljöarbete leder till bättre lönsamhet, åtminstone på lite längre sikt, eftersom minskad resursanvändning innebär lägre kostnader samtidigt som det kan medföra marknads- och finansierings fördelar om företaget uppfattas som miljömedvetet och ansvarsfullt (Russo & Fouts, 1997; Schaltegger & Figge, 1998).

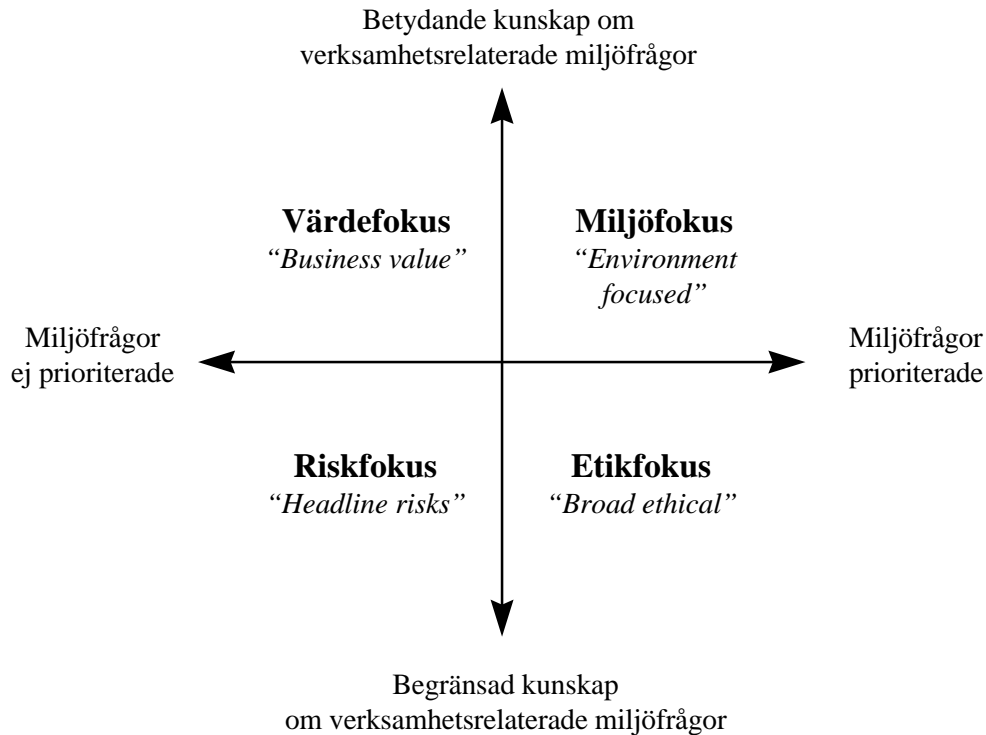
Andra debattörer och forskare menar istället att ett (pro)aktivt miljöarbete ofta leder till en sämre lönsamhet eftersom företagen riskerar bakslag och tar på sig stora (onödiga) merutgifter i form av dyrare miljöinvesteringar

(Cordeiro & Sarkis, 1997). Mycket omfattande miljöåtgärder kan innebära att produktionen fördyras och efter hand som verksamheten miljöanpassas kan det bli svårare att hitta uppenbara ”win-win” situationer där det går att genomföra miljöförbättringar som direkt leder till en bättre lönsamhet (Walley & Whitehead, 1994) – ”miljönyttan” står kanske inte heller i proportion till kostnaden för miljöåtgärden (Hart & Ahuja, 1996). Det har också anförts att en god lönsamhet i verksamheten är en förutsättning för allt miljöarbete varför sambandet mellan ekonomi och miljö är omvänt, dvs. att miljöarbete inte leder till en bättre lönsamhet men däremot kan en god lönsamhet leda till ett mer omfattande miljöarbete (och underförstått även bättre miljöprestanda).

Det råder uppenbarligen varierande uppfattningar om huruvida det är lönsamt för företag att bedriva ett mer långtgående miljöarbete. Det är dock sannolikt så att ett (lagom) aktivt miljöarbete kan medföra kostnadsbesparingar (och därmed ökad lönsamhet) upp till en viss gräns, beroende på vilken typ av miljöåtgärder som genomförs och andra faktorer som branschförhållanden och marknadspositionering. Det verkar också sannolikt att företag som är passiva vad gäller miljöarbete löper en betydligt större risk att utsättas för påtryckningar från såväl myndigheter som marknad än de mer aktiva företagen. Därmed blir miljöfrågan även en fråga om risk där en dålig miljöanpassning kan medföra betydande framtida ekonomiska konsekvenser. Implikationen är att också de finansiella aktörer som primärt är intresserade av en god ekonomisk avkastning har anledning att informera sig om i varje fall de mer betydande *miljörelaterade riskerna* som är förknippade med ett visst företag. I vissa företag och branscher kan det dessutom vara lönsamt att beakta de *miljörelaterade affärsmöjligheterna* som ett mer omfattande miljöarbete kan medföra. I dessa fall krävs dock en något mer utvecklad miljökunskap och en annan inställning till miljöarbete, miljörisiker och lönsamhet.

3.2.2.2 Olika kategorier finansiella aktörer

En traditionellt viktig intressentgrupp, inte minst för börsföretag, är de aktörer som direkt eller indirekt finansierar företagets verksamhet - nuvarande och potentiella aktieägare, långgivare, försäkringsbolag, samt alla de som agerar som rådgivare i olika kapaciteter, däribland finans- och fondanalytiker. Denna grupp med finansiella intressenter är i behov av tillförlitlig information för att bedöma risker (och möjligheter) i de företag som de är med och finansierar. De har oftast inget direkt miljöintresse, men är däremot intresserade av miljörelaterad information i den utsträckning som miljöfrågor inverkar på företagets ekonomiska ställning och resultat. Även om de finansiella aktörerna har en viss intressegemenskap så är gruppen finansiella intressenter knappast homogen, och intresset för miljöredovisning och kunskapen om miljöfrågor varierar en hel del bland dessa aktörer. James et al (1998) identifierar fyra övergripande grupper (idealtyper) finansiella intressenter (Figur 2).

Figur 2 - Klassificering av olika typer av finansiella intressenter. Källa: James et al (1998).

Flertalet "normala" aktörer på finansmarknaden kan sannolikt placeras i kategorin "headline risks" i Figur 2. Aktörer i denna kategori har i allmänhet en begränsad kunskap om miljöfrågor och är främst intresserade av dessa frågor i den mån som de (på kort sikt) påverkar företagets resultat och ställning negativt. Beteckningen "headline risks" indikerar att dessa aktörer framförallt oroar sig för negativa tidningsrubriker eller andra miljönyheter som äventyrar värdet på företagets aktier. Således präglas inställningen till miljöfrågor av ett tydligt riskfokus.

Andra finansiella aktörer har ett mer uttalat värdefokus i sina placeringsstrategier, där företagsledningens huvudsakliga uppgift anses vara att skapa värde åt aktieägarna. Även miljöfrågor kan i detta sammanhang bidra till värdeskapande om företaget t ex har en stark miljöprofil och lyckas lansera miljöanpassade produkter till bra priser. Förutom eventuella marknadsmöjligheter kan miljöfrågor i vissa branscher vara mycket centrala på grund av verksamhetens natur och gällande eller potentiell miljölagstiftning. I detta sammanhang krävs en viss kunskap om branschspecifika miljöfrågor för att fatta väl underbyggda investeringsbeslut. En skillnad mellan aktörer med riskfokus respektive värdefokus är annars att de senare tenderar att även se miljörelaterade affärsmöjligheter medan de förra främst ser myndighetshot och ökade kostnader. För att se möjligheterna krävs sannolikt en viss miljökunskap (och ett visst intresse).

Förutom eventuella skillnader i miljökunskap och miljöintresse som följer av bl a aktörernas branschspecialisering förekommer även skillnader till följd av aktörernas placeringsfilosofi. Företagsanalytiker och förvaltare som arbetar med sk miljöfonder och medvetet granskar företag ur miljösynpunkt betonar i högre utsträckning miljöaspekter av företagets verksamhet än de som t ex förvaltar mer generella fonder utan särskilda placeringskrav. I Figur 2 betecknas de förra "environment focused", men även de som har en något bredare etisk ("broad ethical") placeringsfilosofi prioriterar miljöfrågor i samband med investeringsbeslut, även om de kanske har en något mer begränsad eller generell miljökunskap. I etiska fonder är miljöhänsyn ofta bara ett av flera placeringskriterier.

3.2.2.3 *Vilket redovisningsdokument är lämpligast?*

Vilken form av miljöredovisning är då mest lämplig för respektive kategori finansiella aktörer? Finns det ett miljöredovisningsdokument som tillgodoser alla aktörers behov? Sveriges Tekniska Attachéer har nyligen undersökt Londonbaserade finansiella aktörers användning av miljöredovisning (STATT, 1998). I denna studie delas aktörerna in i olika kategorier liknande dem i Figur 2, och "miljöfundsanalytiker" utgör en klart urskiljbar grupp med specifika informationsbehov skilda från övriga finans- och fondanalytiker. De mer generella finansanalytikerna framför önskemål om förenklade miljöredovisningar och klara återkopplingar till företagets ekonomi. Miljöfundsanalytikerna önskar däremot i högre utsträckning mer detaljerad miljöinformation och information om företagets miljöpolicy och målsättningar. En tredje urskiljbar grupp i STATT undersökningen är de finansiella aktörer som arbetar med kredit- och försäkringsfrågor. Bland dessa analytiker prioriteras information om miljörelaterade risker, och till skillnad från de övriga grupperna är man även intresserad av miljöinformation avseende avgränsade projekt och från mindre företag som söker krediter. Här efterfrågas således tämligen detaljerad information från företag som idag sällan publicerar frivilliga miljöredovisningar.

Gemensamt för samtliga finansiella aktörer i STATT (1998) undersökningen är dock åsikten att miljöfrågor inte bör behandlas separat från övriga affärsrelaterade frågor, utan som en integrerad del av verksamheten. Således förespråkas ingen särredovisning av t ex miljökostnader så som vissa företag försöker göra i sina årsredovisningar och miljöredovisningar. Denna önskan om integration återspeglas även i avfärdandet av den separata miljöredovisningen och betoningen av den ordinarie årsredovisningen som centralt (miljö)redovisningsdokument. Den rådande uppfattningen är att den miljöinformation som är avsedd för de finansiella intressenterna bör redovisas i årsredovisningen, även om miljöfundsanalytikerna normalt också använder den separata miljöredovisningen. Detta är en synpunkt som återkommer i andra riktlinjer och rekommendationer för miljöinformation för finansiella intressenter, däribland de som har lanserats av Sveriges Finansanalytikers Förening (SFF, 1999). Många börsnoterade företag lämnar viss miljöinformation i sina årsredovisningar, men det kan diskuteras om den

information som idag publiceras tillgodoser de finansiella intressenternas behov (se även avsnitt 4).

3.2.2.4 Hur tolkar finansiella aktörer miljöinformation?

Av STATT (1998) rapporten indikeras att de flesta finansiella aktörer i första hand vill ha tillgång till miljöinformation i årsredovisningen, men hur tolkar de sådan miljöinformation? I ett intressant experiment undersöktes en grupp finansiella aktörers tolkningar av miljörelaterad information (Chan & Milne, 1999). Aktörerna (professionella aktieanalytiker samt redovisningsekonomer, "accountants") fick ta del av två utdrag ur årsredovisningar. Dels ett utdrag med resultat- och balansräkning samt en text ur en förvaltningsberättelse som bl a beskrev företagets ambitiösa miljöarbete och satsningar på efterbehandling i positiva ordalag (företag A). Dels motsvarande utdrag men med en text som indikerade att det fanns ett begränsat miljöarbete och att vissa gränsvärden hade överskridits med böter som följd (företag B). Detta företag signalerade även att ekonomiska hänsyn för närvarande var viktigare än miljömässiga, varför fortsatta överskridanden var möjliga. Aktörerna ombads sedan placera en summa fiktiva pengar i något av företagen, dels på kort sikt, dels på lite längre sikt.

Experimentet visade bl a det inte helt oväntade resultatet att aktörerna nästan helt undvek att placera i företaget med negativ miljöinformation, framförallt med en långsiktig strategi men även på kortare sikt. Däremot valde en stor del av redovisningsekonomerna att satsa kortsiktigt på företag B mot bakgrund av företagets prioritering av ekonomi framför miljö i motsats till företag A som satsade betydande summor på miljöarbetet. Resultaten för företag A som redovisade positiv miljöinformation var inte lika entydiga, men detta resultat är i sig intressant. Det indikerar att finansiella aktörer inte reagerar på sådan miljöinformation utan i första hand försöker upptäcka och undvika miljörelaterade risker och hot snarare än att satsa pengar på företag med utsikter att skapa miljömässiga affärs- och imagefördelar. Resultaten av detta experiment kan delvis förklara varför producenter i allmänhet undviker att redovisa negativ miljöinformation - reaktionerna från finansmarknaden på sådan information är klart negativa. Resultaten kan också förklara varför positiva miljönyheter ofta endast redovisas med vaga formuleringar - det finns inget intresse för sådan information bland finansiella aktörer. En del av aktörerna reagerade till och med negativt på den positiva informationen då de ansåg att företaget tog på sig onödiga kostnader.

4. Miljöredovisningens förväntansgap

I det föregående avsnittet presenterades ett antal studier av dels miljöredovisningens målgrupper (de som producenterna riktar sin

miljöinformation till), dels miljöredovisningens användare (de som faktiskt använder och ställer krav på miljöinformationen). Redan en översiktlig analys av dessa studier visar att målgrupper och användare inte alltid är samma grupper. Dessutom visar en del av studierna att det råder delade meningar om miljöredovisningens utformning och innehåll mellan producenter och användare. Den information som producenterna redovisar tillgodoser inte användarnas behov och det föreligger därför en obalans mellan utbudet av och efterfrågan på miljöinformation. Denna obalans är ett uttryck för ett "förväntansgap" i miljöredovisningen.

4.1 Förväntansgapets karaktär

Begreppet "förväntansgap" har använts i många olika sammanhang för att beskriva och förklara situationer där två eller fler parter har olika och ibland orimliga förväntningar på varandra. Ofta har den ena parten någon form av expertis som den andra parten förlitar sig på. Inom traditionell ekonomisk redovisning talar man t ex ofta om ett förväntansgap avseende revisorns roll och ansvar. Användare av årsredovisningar har i allmänhet ett stort förtroende för revisorns kunskap och granskning av företagens räkenskaper. Samtidigt kan konstateras att även granskade företag kan komma på obestånd och anställda på till synes välskötta företag kan begå grova ekonomiska brott. I miljöredovisningssammanhang kan det på motsvarande sätt förekomma ett förväntansgap avseende t ex de granskningar av separata miljöredovisningar som olika konsult- och revisionsbyråer numera erbjuder. Dessa frivilliga granskningar håller varierande kvalitet beroende av bl a uppdragets omfattning och den granskningsmetodik som tillämpas. Dessutom saknas i stor utsträckning ännu tillfredställande miljöinformationssystem som tål att utsättas för en granskning.

I föreliggande rapport används begreppet "förväntansgap" för att beteckna det tidigare nämnda förhållandet att det råder en obalans i utbudet av och efterfrågan på miljöinformation. Detta förväntansgap har dock flera dimensioner. Det mest uppenbara är att producenterna inte redovisar den information som användarna behöver för att fatta sina respektive beslut, dvs. det är "fel" miljöinformation som redovisas. Relaterat till detta är det förhållande att den miljöinformation som redovisas i princip motsvarar den som efterfrågas men att den redovisas i "fel" redovisningsdokument och användarna av denna anledning inte får tillgång till den.⁵ Ytterligare en dimension är redovisningens kvalitet. Det kan vara så att "rätt" information redovisas i "rätt" dokument men att den har bristfällig kvalitet i form av dålig tillförlitlighet eller jämförbarhet. Exempelvis kan potentiellt relevant

⁵ I avsnitt 2.1 användes begreppet "informationslucka" för att beteckna det förhållande att målgrupperna för miljöredovisningen inte överensstämmer med de faktiska användarna. Detta är snarlikt förhållandet som här beskrivs som en aspekt av "förväntansgapet", dvs. att användarna inte får tillgång till informationen därför att den redovisas i "fel" dokument - producenterna har i detta fallet uppenbarligen en annan målgrupp i åtanke.

miljöinformation vara oanvändbar för vissa användare om den är allt för företagspecifik eller subjektiv, eller om den inte i tillräcklig utsträckning kvantifieras.

I de följande underavsnitten presenteras några olika synpunkter på miljöredovisningens utformning, innehåll och kvalitet som tillsammans ger en bild av det rådande förväntansgapet inom miljöredovisning. Förväntansgapet är framförallt ett "kommunikativt" problem såtillvida att det är ett uttryck för olika förväntningar på miljöredovisningen. Om producenter och användare i högre grad kommunicerar sina förväntningar och uppfattningar till varandra kan gapet förhoppningsvis minskas. Härutöver är förväntansgapet även ett uttryck för ett reellt mätproblem, där det idag inte alltid är tekniskt eller ekonomiskt möjligt att mäta och redovisa en del av den information som vissa användare efterfrågar. Nedan fokuseras i första hand den kommunikativa aspekten av förväntansgapet.

4.2 Krav på miljöredovisningens kvalitet och innehåll

Förväntansgapet är som sagt ett resultat av olika förväntningar på eller uppfattningar om miljöredovisningens innehåll, utformning och kvalitet. Huruvida det är användarna som har för högt ställda förväntningar eller det är producenterna som inte lever upp till rimligt höga förväntningar kan diskuteras. Under 1990-talet har i varje fall ett antal mer eller mindre auktoritativa organisationer publicerat riktlinjer och rekommendationer som syftar till att minska förväntansgapet genom att ange kriterier för "god miljöredovisning", dels allmänna kvalitativa kriterier, dels konkreta riktlinjer avseende innehållet i separata miljöredovisningar och miljöinformation i årsredovisningen. Nedan återges några exempel på sådana riktlinjer och rekommendationer.

4.2.1 Kvalitativa kriterier för miljöredovisning

I mars 1999 publicerade den europeiska revisorsfederationen Fédération des Experts Comptables Européen (FEE) rapporten "Towards a Generally Accepted Framework for Environmental Reporting" i vilken man anger ett antal kvalitativa kriterier som miljöredovisning bör ha. Dessa kvalitativa kriterier eller kvalitetskrav är i huvudsak identiska med de kriterier som bl a International Accounting Standards Committee (IASC) sammanställde i ett ramverk för den ekonomiska redovisningen tio år tidigare (IASC, 1989).

Utgångspunkten i FEEs (1999) rapport är att det finns flera likheter mellan miljöredovisning och ekonomisk redovisning även om det naturligtvis också finns skillnader vad gäller t ex identifiering av målgrupper och deras informationsbehov. Oavsett vilka målgrupper producenterna anpassar sin miljöredovisning till finns vissa gemensamma kvalitetskrav som FEE menar bör styra redovisningen av miljöinformation.

- Relevant

Relevant miljöinformation är sådan som är till nytta i användarens beslutsprocess. Detta är det övergripande kvalitativa kriteriet för miljöredovisning och det är enligt FEE endast miljöinformation som är användbar för beslut (och därmed relevant för användarna) som bör redovisas. Detta innebär även att det är viktigt för producenterna att undersöka vilken information användarna efterfrågar och kanske ännu viktigare att målgruppsanpassa miljöredovisningen.

- Tillförlitlig

Tillförlitlighet innebär bl a att användarna skall kunna lita på att miljöinformationen är korrekt och ger en riktig bild av verksamheten. Miljöredovisningen skall vara *neutral* vilket den inte är om urvalet av information påverkar användarnas bedömning eller beslut. Därför skall redovisningen vara så *fullständig* som möjligt och inga väsentliga förhållanden bör utelämnas. En allt för selektiv redovisning där t ex kontroversiella aspekter undviks är vare sig neutral eller fullständig och därmed inte tillförlitlig. Istället bör redovisningen ha en viss *substans* såtillvida att den pekar på betydelsefulla sammanhang, orsaker och konsekvenser. Den bör dessutom präglas av *försiktighet* i den mån som det föreligger osäkerheter i den information som redovisas.

- Begriplig

Begriplighet är egentligen en egenskap av användaren snarare än miljöredovisningen. Vissa användare är mer initierade och intresserade än andra användare och kan därför lättare tillgodogöra sig den information som redovisas. I ekonomisk redovisning gör man vissa antaganden om användarna och deras kunskaper, men när det gäller miljöredovisning är det svårare att göra sådana antaganden, särskilt om målgrupp och användare består av flera intressentgrupper med olika bakgrund. I vilket fall bör tillämpade redovisningsprinciper samt tekniska och vetenskapliga termer förklaras.

- Jämförbar

De flesta användare har ett intresse av att se hur verksamhetens miljöarbete utvecklas och vill därför kunna jämföra resultaten dels med tidigare resultat, dels med andra liknande verksamheter. Detta förutsätter att det finns en kontinuitet i redovisningen genom att informationen

presenteras på liknande sätt mellan åren och att måttangivelser är konsekventa och vedertagna. Tabeller och diagram bör vara lätta att förstå och redovisningsprinciper bör beskrivas.

■ Tidsperiod

Den ekonomiska redovisningen kännetecknas av en regelbundenhet med helårs- och delårsrapporter. FEE anser att också miljöredovisningen bör präglas av en viss regelbundenhet, även om en sådan redovisning inte nödvändigtvis måste göras för motsvarande perioder. Däremot bör det framgå vilken period miljöredovisningen avser och varför man valt just denna period. Det är en fördel om miljöredovisningen kan synkroniseras med verksamhetens ekonomiska årsredovisning.

■ Verifierbar

Ekonomiska årsredovisningar granskas av utomstående revisorer, som framförallt koncentrerar sig på de kvantifierade delarna av bokslutet. FEE anser att även miljöinformation i möjligaste mån bör granskas och attesteras av en oberoende tredje part, vilket inte hindrar att det i en miljöredovisning kan finnas uppgifter som varken är helt objektiva eller kvantifierade. Omfattningen av en sådan extern granskning bör tydligt framgå. Även om miljöredovisningen inte granskas är det i varje fall viktigt att miljöinformationen är av en sådan karaktär att den i princip är verifierbar.

Förutom dessa kvalitativa kriterier menar FEE att miljöredovisning i likhet med den ekonomiska redovisningen bör grundas på ett antal allmänt accepterade förutsättningar eller redovisningsprinciper. Redovisningen bör till exempel avse en viss identifierbar *enhet*. I den ekonomiska redovisningen är redovisningsenheten vanligtvis samma som den juridiska enheten. I miljösammanhang kan det dock vara missvisande att avgränsa verksamheten på detta sätt då miljöpåverkan inte alltid är kopplat till ett juridiskt ansvar. Det är i alla fall viktigt att det av redovisningen framgår vad (vilken enhet) denna omfattar.

Andra grundläggande redovisningsprinciper som FEE lanserar baserat på motsvarande principer i ekonomisk redovisning är bl a "going concern" eller fortsatt drift (redovisningen utgår från att verksamheten skall fortsätta sin drift under överskådlig tid), försiktighetsprincipen (redovisningen präglas av en försiktig inställning till osäkerhetsfaktorer), samt väsentlighetsprincipen (redovisningen behandlar främst väsentliga miljöaspekter). Dessa principer är dock inte alltid så enkla att överföra till miljösammanhang och har dessutom en tendens att komma i konflikt med varandra. Exempelvis baseras en redovisning av "väsentliga" miljöförhållanden på den kunskap man har om dessa förhållanden vid ett visst tillfälle, men det kan samtidigt finnas andra förhållanden som har en potentiellt allvarlig miljöpåverkan (kanske utanför redovisningsenhetens kontroll eller ansvar) som en försiktig redovisning borde redogöra för.

4.2.2 Krav på miljöredovisningens innehåll

Under 1990-talet har det presenterats ett stort antal riktlinjer och "önskelistor" avseende innehållet i separata miljöredovisningar och miljöinformation i årsredovisningar. Dessa "önskelistor" har presenterats av såväl internationella myndighetsorgan och NGOs (Non-Governmental Organisations) som nationella branschorgan och intressegrupperingar. Härutöver finns i Europa riktlinjer för redovisningar i enlighet med EMAS systemet och i Sverige finns Naturvårdsverkets riktlinjer för miljörapport enligt Miljöbalken. Dessa miljöredovisningsformer som är obligatoriska för vissa verksamheter behandlas inte i detalj i detta avsnitt.

En av de mest ambitiösa och välkända uppsättningar riktlinjer för separata miljöredovisningar har lanserats av FNs miljöorgan UNEP tillsammans med SustainAbility (1996a). Denna "miljöredovisningsmodell" omfattar 50 ingredienser indelade i fem huvudområden: 1) miljöpolicyer och miljöledningssystem; 2) miljöbalans (input-output redovisning); 3) ekonomi (bl a miljökostnader och miljöskulder); 4) intressentrelationer; 5) agenda för varaktigt hållbar utveckling. UNEPs riktlinjer skiljer sig från många andra liknande riktlinjer genom att ge området "ekonomi" en egen huvudrubrik. Avsikten är att de 50 ingredienser i princip skall tillgodose samtliga tänkbara användare av miljöredovisningar, och producenterna kan sedan välja de ingredienser som passar för de målgrupper som man vill rikta miljöredovisningen till. UNEP modellen används också som "ratingmodell" för att utvärdera miljöredovisningspraxis i olika sammanhang och den blir därmed en implicit global standard för separata miljöredovisningar.

Med anledning av ändringen i den svenska Årsredovisningslagen har Bokföringsnämnden publicerat ett uttalande som ger vägledning för de företag som skall redovisa information om "miljöeffekter" i årsredovisningens förvaltningsberättelse (BFN U98:2). BFN konstaterar att de nya kravet på upplysningar i förvaltningsberättelsen inte påverkas av att företag eventuellt redan lämnar miljöinformation på annan plats i årsredovisningen eller i en separat miljöredovisning. Kopplingen till Miljöbalken innebär att upplysningskravet enbart omfattar svenska verksamheter och dessutom bara information med bäring på produktionsprocessen. Informationen bör vara sådan som har direkt eller indirekt betydelse för företagets finansiella utvecklingsmöjligheter. BFN anser att informationen i förvaltningsberättelsen bör innehålla upplysningar bl a om vad verksamhetens tillstånd/anmälningsplikt avser, hur miljön påverkas av verksamheten, om viktiga tillstånd behöver förnyas eller revideras, om bolaget överskrider villkoren för verksamhetens miljö tillstånd, samt hur beroende man är av den tillstånds- respektive anmälningspliktiga verksamheten. Härutöver menar BFN att det kan vara lämpligt att även lämna upplysningar om t ex indirekt miljöpåverkan och verksamhet i utlandet trots att detta inte krävs enligt ÅRL.

Ett viktigt syfte med upplysningskravet i ÅRL är att tillgodose de finansiella aktörernas behov av miljöinformation. De svenska finansanalytikerna hade redan före lagändringen publicerat en önskelista avseende miljörelaterad information som de ansåg finansiella aktörer hade ett intresse av vid bedömning av ett företags (finansiella) utvecklingsmöjligheter. Denna önskelista har nyligen uppdaterats med hänsyn till ändringen i ÅRL, men finansanalytikerna önskar mer omfattande miljöinformation än vad som krävs enligt lagstiftningen (SFF, 1999). SFF menar att all miljöinformation som är relevant för finansiella aktörer bör finnas i årsredovisningen, men inte nödvändigtvis i förvaltningsberättelsen så som ÅRL kräver. Man rekommenderar en bredare tolkning av "miljöeffekter" och avser miljöpåverkan från såväl produktionsprocessen som sålda produkter och tjänster. SFFs önskelista kan delas in i följande fem huvudområden: 1) miljöfrågor och miljöstrategi; 2) finansiella konsekvenser; 3) återvinning; 4) resursförbrukning; 5) utsläpp. Informationen skall avse någorlunda ovedersägliga fakta och kvantifieras så mycket som möjligt. Fokus för redovisningen är som sagt information som kan påverka riskbedömningen av miljöfrågornas påverkan på företagets finansiella utveckling.

4.3 Förväntansgapet i praktiken

I avsnitt 4.2 presenterades en del av de krav på miljöredovisningens innehåll, utformning och kvalitet som ett antal organisationer framfört. Dessa organisationer kan i en del fall uppfattas som direkta representanter för olika användargrupper, exempelvis vad gäller Sveriges Finansanalytikernas Förening, medan de i andra fall snarare representerar en tredje part utanför producent-användare relationen, exempelvis UNEP eller FEE. De riktlinjer och rekommendationer som dessa organisationer har publicerat kan i varje fall uppfattas som en del av referensramen för miljöredovisning, och i den utsträckning som producenternas miljöredovisning inte "fyller ut" denna ram, dvs. uppfyller de krav som ställs, kan det således anses föreligga ett generellt förväntansgap.

4.3.1 Något om miljöredovisningspraxis

Det har under 1990-talet publicerats ett mycket stort antal studier av miljöredovisningspraxis i Sverige och andra länder (se t ex Deloitte & Touche, 1996; KPMG, 1997 & 1999; Ljungdahl, 1999; samt Gray et al, 1996 för en sammanställning av tidigare studier). Flertalet studier har undersökt miljöredovisningspraxis bland större och/eller börsnoterade företag och har koncentrerat sig på de frivilliga formerna av miljöredovisning på koncernnivå, dvs. primärt miljöinformation i årsredovisningen respektive separata miljöredovisningar. Det finns naturligtvis flera skillnader mellan studierna avseende t ex urval och undersökningsmetod men en del mer generella trender kan identifieras. Således är det klart att

miljöräpvisningspraxis har spridit sig allt snabbare till allt fler företag under senare delen av 1990-talet, och mängden räpvisad information har vuxit mycket kraftigt, inte minst genom att allt fler företag publicerar separata miljöräpvisningar. Däremot tycks inte miljöräpvisningarnas innehåll, i termer av den typ av information som räpvisas, ha förbättrats lika markant. Det är mycket få företag som lyckas räpvisa merparten av den information som efterfrågas i de önskelistor och riktlinjer som har publicerats, t ex UNEP (1996a) och SFF (1999). I detta avseende råder obalans mellan efterfrågan på och utbud av relevant miljöinformation.

Vad gäller miljöräpvisningens kvalitet är det t ex fortfarande många företag som undviker att räpvisa negativa miljönyheter och incidenter eller låter verifiera sina miljöräpvisningar, och tillförlitligheten kan därför ifrågasättas. En annan trend är att allt färre företag försöker kvantifiera exempelvis ekonomiska konsekvenser av sitt miljöarbete (Affärsvärlden 1999-09-08). Kopplingen till det ekonomiska är något som uttryckligen efterfrågas av de finansiella aktörerna och det tycks därför som om miljöräpvisning på senare år blivit mindre relevant för dessa användare. En övergripande slutsats från studier av miljöräpvisningspraxis är att utvecklingen har gått mycket snabbt under första halvan av 1990-talet men därefter stannat av något. Det finns idag en hel del miljöinformation tillgänglig men den motsvarar inte alltid de krav på kvalitet och innehåll som gör den användbar.

4.3.2 Studie av förväntansgapet

Studier av miljöräpvisning tenderar att antingen fokusera producenternas miljöräpvisningspraxis eller (i mindre utsträckning) användarnas behov av miljöräpvisning. Det finns ett fåtal studier som beaktar såväl producenter som användare av miljöräpvisning och som därmed i praktiken kan uttala sig om förväntansgapet. Förutom den tidigare nämnda UNEP undersökningen (SustainAbility, 1996b) är ett exempel på en sådan studie Deegan & Rankin (1999). Denna studie bygger vidare på författarnas undersökning av användarna två år tidigare (Deegan & Rankin, 1997 - jämför avsnitt 3.2.1 ovan) genom att komplettera med synpunkter från producenterna.

Deegan & Rankin (1999) skickade en enkät till 462 börsnoterade producenter av miljöräpvisning i Australien och erhö116 användbara svar (25%). Av dessa tillhörde ett betydande antal (30 svar eller 25% av respondenterna) gruvindustrin, kemiindustrin (15 svar eller 13%) samt livsmedelsindustrin (11 svar eller 9%), vilket delvis speglar den australiska industristrukturen. Av de 116 respondenterna angav 28 (24%) att de räpvisade miljöinformation i årsräpvisningen, varav hälften var gruvföretag. Denna information räpvisades i första hand i "chief executive's review" (89%) och i noterna till bokslutet (82%), snarare än i ett separat avsnitt i årsräpvisningen.

Författarna identifierade att det fanns flera tecken på ett förväntansgap mellan användare och producenter. För det första ansåg användargrupperna att miljöinformation var väsentlig och påverkade deras beslut i betydligt större utsträckning än vad producenterna trodde. I synnerhet avvek producenternas uppfattning från aktieägarnas och akademikernas uppfattningar, medan de låg mer i linje med de professionella aktieanalytikernas uppfattningar och låga förväntningar på miljöinformation (jämför avsnitt 3.2.1). Vid en jämförelse mellan olika typer av finansiell och annan information tenderade användarna överlag att rangordna social och miljörelaterad information högre än producenterna, även om båda grupper ansåg att den finansiella informationen (lönsamhet, kassaflöden etc.) i allmänhet var viktigare än den övriga informationen. För det andra upplevde användarna ett klart större behov av mer reglerad miljöredovisning och tydliga riktlinjer från regering och redovisningsprofessionen än producenterna.⁶ Återigen låg dock aktieanalytikernas uppfattningar närmare producenternas än övriga användargrupper. Överlag var förväntansgapet mindre mellan gruvföretagen och användarna än för övriga branscher, vilket kan bero på gruvindustrins mer utvecklade miljöredovisningspraxis och därmed kanske större lyhördhet för användarnas önskemål.

5. Slutsatser och förslag till åtgärder

5.1 Sammanfattning och slutsatser

Syftet med det uppdrag som avrapporteras i denna rapport är att kartlägga målgrupperna för miljöredovisning, vilken information dessa målgrupper efterfrågar och hur denna information bör utformas. Uppdraget omfattar i första hand en sammanställning och analys av tidigare genomförda studier av miljöredovisningens målgrupper, och framförallt då målgrupper för den frivilliga separata miljöredovisningen samt miljöinformation i årsredovisningen.

Inledningsvis i avsnitt 2 i denna rapport konstaterades att målgrupperna inte nödvändigtvis är identiska med de faktiska användarna av miljöredovisning. Av denna anledning delades analysen av tidigare studier in i två avsnitt, där en del avsåg de målgrupper som producenterna av miljöredovisning riktar sin miljöinformation till (avsnitt 3.1) och en del avsåg de grupper som i olika sammanhang använder den miljöinformation som redovisas (avsnitt 3.2).

Internationella studier av den separata miljöredovisningens målgrupper visade att detta redovisningsdokument primärt var avsett för producenternas

⁶ Australien har inga lagkrav på miljöinformation i årsredovisningen liknande de svenska reglerna.

kunder och anställda, samt närboende och myndigheter. De svenska börsföretagen (producenterna) prioriterade däremot framförallt aktieägare och finansmarknaden vid sidan av kunder och anställda. Denna målgruppsbild bekräftades delvis i en särskild analys av de målgrupper som uttryckligen nämndes i ett urval separata miljöredovisningar som deltagit i tävlingen "Årets Miljöredovisning" 1999. Flertalet analyserade miljöredovisningar angav ingen uttrycklig målgrupp, men i de fall där målgrupper identifierades omnämndes kunder oftast, följt av anställda och ägare. Överlag tycks dock målgruppen för den separata miljöredovisningen vara oklar och riktad till en diffus allmänhet.

Målgrupper för den miljöinformation som lämnas i årsredovisningen är nästan de samma som för den separata miljöredovisningen, men de prioriteras i en annan ordning. I en studie av de svenska börsföretagen framgår att miljöinformationen i årsredovisningen i första hand riktas till företagets aktieägare, och därefter kunder samt anställda. Även finansmarknaden (potentiella aktieägare) och massmedia ansågs dock vara betydelsefulla målgrupper för årsredovisningen. Överlag bekräftar dessa studier de uppfattningar om målgrupper som angavs i avsnitt 2.2, men hur väl överensstämmer målgrupperna med de faktiska användarna?

Studier av användare är mindre vanliga än studier av målgrupper. Av de studier som har analyserats inom ramen för detta uppdrag framgår bl a att separata miljöredovisningar används av en bred skara olika aktörer, från miljögrupper och akademiska institutioner till myndigheter och försäkringsbolag. Miljöinformation i årsredovisningen uppfattas som viktig av framförallt (små)aktieägare och olika organisationer som granskar företag ur miljösynpunkt, t ex miljögrupper. Däremot anger professionella aktieanalytiker att de sällan använder den miljöinformation som redovisas i årsredovisningar och ännu mindre informationen i separata miljöredovisningar.

Aktieanalytiker och andra "finansiella aktörer" anses ofta vara en betydelsefull grupp i miljöredovisningssammanhang. Dessa finansiella aktörer är dock ingen homogen grupp. Bland aktörerna på finansmarknaden finns dels de som besitter en stor miljökunskap och aktivt placerar i miljöanpassade företag, dels de som endast är intresserade av miljöfrågor i den mån som dessa frågor innebär en finansiell risk för företag som de investerar i. Det stora flertalet finansiella aktörer har sannolikt ganska begränsade miljökunskaper och tenderar att se miljöaspekter som hot snarare än möjligheter. Ett experiment där finansiella aktörer fick ta ställning till två exempel på miljöredovisning - ett positivt ur miljösynpunkt och ett med negativa miljönyheter - visade att aktörerna tenderade att undvika att placera pengar i det negativa företaget men inte heller aktivt satsade på det positiva företaget.

Det framgår av de refererade studierna att finansiella aktörer (inklusive aktieägare) är en viktig målgrupp för miljöinformation, men däremot i

praktiken inte så flitiga användare av sådan information.⁷ Studierna av användare visar samtidigt att det finns andra användare av miljöredovisning som inte tycks få sina informationsbehov tillgodosedda. Överlag visar studierna att det finns tecken på ett "förväntansgap" mellan användare och producenter av miljöredovisningar, dvs. en obalans i efterfrågan på och utbudet av miljöinformation. Detta "förväntansgap" kan uppstå därför att producenterna redovisar "fel" information till "fel" målgrupper eller i "fel" dokument. Det kan också uppstå därför att informationen inte håller tillräckligt hög kvalitet - den kanske inte är relevant för målgruppens/användarens beslutsfattande, eller så är den inte tillförlitlig, begriplig, jämförbar, eller verifierbar.

En översiktlig granskning av senare års miljöredovisningspraxis visar att det redovisas allt mer miljöinformation men att "förväntansgapet" inte tycks minska. Ett vanligt önskemål från finansiella aktörer är t ex att miljöinformationen skall relateras till företagets ekonomi, men det är allt färre företag som försöker redovisa miljön i finansiella termer. Flertalet företag tenderar att fortfarande redovisa framförallt positiva miljönyheter snarare än mer kontroversiella aspekter av deras miljöpåverkan. Om väsentliga miljöförhållanden utelämnas måste miljöredovisningens tillförlitlighet ifrågasättas. Jämförbarheten mellan företagets miljöredovisning tycks inte bli särskilt mycket bättre och externa granskningar av miljöredovisningar är fortfarande sällsynta, vilket gör att "förväntansgapet" avseende informationens kvalitet kvarstår.

5.2 Identifiering av problem och förslag till åtgärder

5.2.1 Probleminventering

Baserat på avsnitt 5.1 ovan och rapporten i övrigt kan ett antal problemområden identifieras. Dessa "problem" skall uppfattas som problem i bemärkelsen avvikelser från något slags "idealtillstånd" och kan vara i mer

⁷ Bilden av de finansiella aktörernas användning av och inställning till miljöredovisning som presenteras i denna rapport är något paradoxal. SFF (1999) har publicerat rekommendationer för miljöinformation och en del studier (Deegan & Rankin, 1997) visar att en del finansiella aktörer (aktieägare) anser att miljöinformation är viktig i samband med investeringsbeslut, men samtidigt tycks de inte använda den miljöinformation som finns tillgänglig. Möjligen beror detta på att den inte anses relevant eller är begriplig för dessa grupper. Det verkar inte sannolikt att finansiella aktörer i allmänhet har någon djupare miljökunskap (flertalet kan anses vara riskfokuserade i James et al (1998) sammanställning), men samtidigt kräver den information som SFF efterlyser åtminstone en viss insikt i miljöfrågor.

eller mindre akut behov av en lösning.⁸ Problemen är relaterade och kretsar alla kring målgruppsproblematiken och förväntansgapet.

- Det finns idag flera olika kanaler (dokument) för miljöinformation med olika målgrupper och krav på stringens (kvalitet). Från den obligatoriska miljörapporten med fastställda riktlinjer och en förhållandevis avgränsad målgrupp till den frivilliga separata miljöredovisningen med valfria och varierande målgrupper. Detta kan i och för sig vara ett sätt att tillgodose informationsbehoven hos en bred skara användare, men det skapar samtidigt förvirring och förväntansgap.
- Målgrupperna för t ex separata miljöredovisningar och miljöinformation i årsredovisningen motsvarar inte alltid de faktiska användarna. Det finns faktiska användare som inte uppfattas som målgrupper och målgrupper som inte använder miljöinformationen dels p g a ointresse och okunskap, dels p g a informationens ibland dåliga kvalitet (relevans, tillförlitlighet).
- Det finns ett förväntansgap i miljöredovisning. Användarnas krav och förväntningar på miljöinformationen är högre än producenternas ambitioner och uppfattningar om användarnas informationsbehov. Förväntansgapet är en konsekvens av miljöredovisningens snabba utveckling under 1990-talet och ett symptom på en bristfällig målgruppsanpassning av miljöredovisningen.
- Miljöredovisning har allmänt en låg kvalitet jämfört med t ex ekonomisk redovisning. De olika miljöredovisningsdokumenten saknar alla en eller flera viktiga kvalitativa egenskaper. Exempelvis är miljörapporten en förhållandevis tillförlitlig källa i och med att den indirekt kontrolleras av tillsynsmyndigheten, men däremot är informationen inte särskilt begriplig eller helt relevant för t ex finansiella aktörer. Informationen i separata miljöredovisningar kan däremot vara relevant och begriplig för vissa användargrupper men inte alltid tillförlitlig eller jämförbar.

5.2.2 Åtgärdsförslag

Vilka åtgärder behöver vidtas för att avhjälpa de ovan identifierade problemen? En mer långsiktig permanent lösning på problemen kräver sannolikt genomgripande strukturförändringar, men kortsiktigt kan de åtgärdas genom avgränsade punktinsatser. Nedan identifieras såväl en del generella förändringsbehov som vissa konkreta åtgärder. Samtliga föreslagna åtgärder kräver dock ytterligare utredning innan de kan omsättas i praktiken, vilket framgår av avsnitt 5.2.2.4.

⁸ Probleminventeringen präglas i första hand av användarnas perspektiv såtillvida att det primärt är problem som minskar användbarheten av miljöredovisning som identifieras snarare än t ex producenternas problem med att mäta och redovisa viss miljöinformation.

5.2.2.1 Reglering av miljöredovisning

Efter dryga tio års utveckling behöver miljöredovisningsområdet struktureras och standardiseras för att miljöinformationen skall bli mer användbar (hålla högre kvalitet). Lagändringen avseende miljöinformation i förvaltningsberättelsen är ett steg i rätt riktning, men den kommer sannolikt inte innebära att särskilt mycket mer användbar information redovisas. Detta får självklart framtiden utvisa men en indikation är utvecklingen i Norge som ju fram till 1998 hade en lagstiftning som var snarlik den som nu har införts i Sverige. De allmänt utformade norska reglerna ledde till att många norska företag i sina årsredovisningar bara kort nämnde hur de påverkade den yttre miljön. Under 1998 skärptes dock den norska lagstiftningen och kraven på miljöinformation preciserade i Regnskapsloven. Det är således tänkbart att också den svenska lagstiftningen behöver skärpas framöver om regeringens intentioner skall uppfyllas.

En annan möjlighet är att se på det danska systemet med gröna räkenskaper. Sedan 1996 har större miljöpåverkande verksamheter (bolag) varit skyldiga att årligen skicka in en form av separat miljöredovisning till tillsynsmyndigheter och den danska motsvarigheten till PRV, Erhvervs- og Selskabsstyrelsen. Lagstiftningen har nyligen utvärderats av KPMG i Danmark och bedömdes fungera väl även om det också fanns utrymme för förbättringar. Fördelen med denna form av lagreglerad miljöredovisning är att det finns en allmänt tillgänglig (centralt hos PRV) och begriplig (för allmänheten) miljöredovisning på företagsnivå (registreras på organisationsnummer). Dessa kunde då ersätta de separata miljöredovisningarna av varierande kvalitet som idag förekommer bland större företag.

5.2.2.2 Sammanställning och tolkning av miljöinformation

Det har tidigare påpekats att det idag finns flera olika former av miljöredovisning som var för sig riktas till olika målgrupper. I vissa företag förekommer inte alla miljöredovisningsformer medan det i andra finns såväl miljörapporter, EMAS redovisningar, separat miljöredovisningar samt miljöinformation i årsredovisningen. Detta innebär att olika användare har tillgång till olika mängder miljöinformation och har olika bra underlag för sina beslut. Ett relaterat problem är att olika användare har olika personliga förutsättningar att ta till sig och tolka den miljöinformation som redovisas. Inte alla användare har den nödvändiga kunskapen, tiden eller insikten att söka, tolka och använda miljöinformationen. Delvis samma problem gäller för den ekonomiska redovisningen men där får exempelvis småaktieägaren hjälp av medias eller finansiella institutioners företagsanalyser. Motsvarande lösning är tänkbar på miljöredovisningsområdet.

En möjlighet är att inrätta någon form av centralt register för miljöinformation eller ett arkiv för miljöredovisningar. Detta kan genomföras inom ramen för nuvarande svenska system med miljörapporter där informationen i dessa rapporter sammanställs centralt i enlighet med en viss

mall. Den databas som då bildas kan exempelvis göras tillgänglig via Internet med sökfunktion baserad på bl a organisationsnummer, SNI kod, län etc. Ett alternativ är att konstruera ett separat system för denna typ av centrala databas, exempelvis i anslutning till en "dansk lösning" i enlighet med avsnitt 5.2.2.1 eller som ett helt fristående (och frivilligt) system. Det pågår för närvarande flera projekt av det senare slaget runt om i världen, där olika organisationer försöker skapa databaser för standardiserade miljöredovisningar. Ett exempel är Europeiska Miljöbyråns (European Environment Agency, EEA) projekt tillsammans med Internationella Miljöinstitutet vid Lunds universitet, som dessutom innefattar en stickprovsvis extern granskning av de redovisningar som registreras i systemet.

5.2.2.3 Miljöredovisning med bättre kvalitet

En genomgående kritik mot miljöredovisning i denna rapport är den överlag bristfälliga kvaliteten som många miljöredovisningar lider av. Miljöinformation måste presenteras på ett bättre (mer relevant, tillförlitligt etc.) sätt för att vara användbar i något syfte utöver "greenwash", dvs. överslättande PR-syfte eller imagebyggande. Det finns givetvis undantag som bekräftar regeln - företag som har väl utvecklade separata miljöredovisningar med mycket användbar information. Kännetecknande för dessa redovisningar och flertalet riktlinjer för miljöredovisningar som har publicerats är att man i stor utsträckning eftersträvar en kvantitativ redovisning av miljödata kombinerat med en kvalitativ redogörelse för vidtagna och planerade miljöåtgärder. Den kvantitativa redovisningen är samtidigt selektiv, vilket innebär att ett begränsat antal nyckeltal identifieras och särredovisas. Vilka nyckeltal som redovisas beror givetvis på vilken typ av verksamhet det handlar om men också på vilka målgrupper man har identifierat - nyckeltalen skall vara relevanta för dessa målgrupper. Helst bör de även vara jämförbara inom branschen.

Ett sätt att uppnå en generell kvalitetshöjning på miljöredovisning i Sverige är att införa krav på någon form av nyckeltalsredovisning i en eller flera av de nuvarande miljöredovisningsdokumenten. I EMAS redovisningen finns redan en sammanställning av väsentliga nyckeltal för bl a resursförbrukning och utsläpp. En liknande "nyckeltalssida" kunde med fördel införas i den obligatoriska miljörapporten och/eller i årsredovisningen genom att utöka och precisera redovisningskraven. Syftet skulle vara att göra redovisningarna mer användbara för t ex de finansiella aktörerna som idag sällan finner miljöredovisningarna relevanta, men även andra grupper kan prioriteras. Om nyckeltalen skall vara användbara för finansiella aktörer är det dock viktigt att redovisningen görs på företagsnivå eller koncernnivå snarare än anläggningsnivå, vilket blir fallet om nyckeltalen redovisas i miljörapporten. Detta förslag kan för övrigt kombineras med de åtgärder som har föreslagits i avsnitt 5.2.2.1 och 5.2.2.2, exempelvis genom att en obligatorisk nyckeltalssida bifogas årsredovisningen som skickas till PRV alternativt

lämnas till Naturvårdsverket som sammanställer en databas och gör den tillgänglig via Internet.

5.2.2.4 Sammanfattning av åtgärdsförslag samt ytterligare utredningsbehov

I avsnitt 5.2.2.1 till 5.2.2.3 har ett antal såväl långsiktiga som kortsiktiga förändringsbehov och åtgärdsförslag presenterats. Dessa kan sammanfattas:

- **Reglering av miljöredovisning.** Miljöredovisningsområdet behöver struktureras och standardiseras ytterligare. Det nya lagkravet på miljöinformation i årsredovisningen är sannolikt otillräckligt för att tillgodose de finansiella aktörernas informationsbehov.

Utredningsbehov:

- Utvärdering av lagkrav avseende miljöinformation i förvaltningsberättelsen. Vilken information redovisas (inte)? Tillgodoser den de finansiella aktörernas behov? Hur kan kraven på miljöinformation utvecklas?
- Utvärdering av norska/danska lagstiftningen avseende miljöredovisning. Är dessa tänkbara svenska lösningar på sikt?

- **Sammanställning och tolkning av miljöredovisning.** Det finns idag flera olika (konkurrerande och kompletterande) miljöredovisningsdokument. Olika användare har tillgång till och möjligheter att tillgodogöra sig olika mängder miljöinformation. Någon form av samordning är önskvärd.

Utredningsbehov:

- Utredning av möjligheterna att införa en central miljöredovisningsdatabas innehållande standardiserad och allmänt tillgänglig miljöinformation, dels inom ramen för nuvarande system med miljörapporter, dels inom ramen för ett nytt miljöredovisnings-system.
- Utredning av möjligheterna att komplettera ovan nämnda databas med en analys- och förmedlingstjänst alternativt erbjuda en sådan tjänst separat t ex baserad på en sammanställning av nuvarande miljörapporter.

- **Miljöredovisning med bättre kvalitet.** Nuvarande miljöredovisningsdokument har en varierad men i allmänhet bristfällig

kvalitet. Av bl a denna anledning uppfattas de inte som användbara av de målgrupper som de riktas till. Någon form av kvalitetshöjning (bättre relevans, tillförlitlighet etc.) är önskvärd.

Utredningsbehov:

- Utredning av möjligheterna att komplettera miljörapporten alternativt årsredovisningen med en sammanfattande "miljönyckeltalssida" i syfte att göra redovisningarna mer användbara (för finansiella aktörer).
- Utvärdering av den obligatoriska miljörapporten. Hur kan miljörapporten utvecklas för att bättre tillgodose t ex de finansiella aktörernas informationsbehov?

5.3 Uppdragets begränsningar

Det utredningsuppdrag som avrapporteras i föreliggande rapport har genomförts med en del metodmässiga begränsningar som även påverkar rapportens slutsatser. (Dessa begränsningar indikerar dessutom ett behov av kompletterande utredningar för att förbättra rapportunderlaget).

- Uppdraget omfattar nästan enbart sekundära källor, dvs. rapporten redovisar sammanställningar av resultaten av ett urval tidigare studier av målgrupper och användare. Dessa har genomförts i andra länder (se nedan) och vid andra tidpunkter, vilket kan påverka slutsatserna.
- Endast en del av de analyserade studierna har genomförts med beaktande av speciella svenska förhållanden vad gäller t ex miljölagstiftning och miljörapporter. Ambitionen är dock att dra slutsatser om just svenska förhållanden men då bör olikheter i bl a redovisningssystem, juridiska och kulturella system beaktas.
- Uppdraget (och rapporten) fokuserar framförallt den separata miljöredovisningen samt miljöinformation som redovisas i årsredovisningen. Dessa miljöredovisningsformer förekommer framförallt i ett antal större publika organisationer och börsföretag. Detta begränsar delvis rapportens slutsatser och de inriktningen på de förslag som lämnas.

6. Referenser

- Affärsvärlden (1999). Tema Miljöredovisning: "Miljö utan siffror". *Affärsvärlden* nr. 36 (1999-09-08), s. 34-44.
- BFN (1998). *Miljöinformation i förvaltningsberättelsen*. Bokföringsnämndens uttalande U98:2.
- Chan, C. & Milne, M. (1999). Investor Reactions to Corporate Environmental Saints and Sinners: An Experimental Analysis. *Accounting and Business Research*, nr. 4, s. 265-279.
- Cordeiro, J. & Sarkis, J. (1997). Environmental Proactivism and Firm Performance: Evidence from Security Analyst Earnings Forecasts. *Business Strategy and the Environment*, s. 104-114.
- Deegan, C. & Rankin, M. (1997). The Materiality of Environmental Information to Users of Annual Reports. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, nr. 4, s. 562-583.
- Deegan, C. & Rankin, M. (1999). The Environmental Reporting Expectations Gap: Australian Evidence. *British Accounting Review*, s. 313-346.
- Deloitte & Touche (1996). *Corporate Environmental Reporting 1995: A Nordic Survey*. Stockholm: Deloitte & Touche.
- DTTI (1993). *Coming Clean. Corporate Environmental Reporting: Opening Up for Sustainable Development*. London: Deloitte Touche Tohmatsu International.
- FEE (1999). *Towards a Generally Accepted Framework for Environmental Reporting*. Bryssel: Fédération des Experts Comptables Européen.
- Gray, R., Owen, D. & Adams, C. (1996). *Accounting & Accountability: Changes and Challenges in Corporate Social and Environmental Reporting*. Hemel Hempstead: Prentice Hall.
- Hart, S. & Ahuja, G. (1996). Does it Pay to be Green? An Empirical Examination of the Relationship Between Emission Reduction and Firm Performance. *Business Strategy and the Environment*, s. 30-37.
- IASC (1989). *Framework for the Preparation and Presentation of Financial Statements*. International Accounting Standards Committee.
- James, P., Bennet, M. & A. Hughes (1998). *Financial Stakeholders and Environmental Performance*. Working Paper, University of Bradford.

- KPMG (1997). *International Survey of Environmental Reporting*. Stockholm: KPMG.
- KPMG (1999). *International Survey of Environmental Reporting*. Amsterdam: KPMG.
- Linghede, T. (1996). *Miljöredovisning: Analyser, Slutsatser, Rekommendationer*. Stockholm: Företagsekonomiska Institutet.
- Ljungdahl, F. (1999). *Utveckling av miljöredovisning i svenska börsbolag - praxis, begrepp, orsaker*. Doktorsavhandling. Lund Studies in Economics and Management nr. 50.
- Prop. (1996/97:167). *Miljöredovisning och miljöinformation i näringslivet*.
- Russo, M. & Fouts, P. (1997). A Resource-Based Perspective on Corporate Environmental Performance and Profitability. *Academy of Management Journal*, s. 534-559.
- Schaltegger, S. & Figge, F. (1998). *Environmental Shareholder Value*. Basel: Centre of Economics and Business Administration (University of Basel) & Bank Sarasin & Co.
- SFF (1999). *Rekommendation om miljöinformation för finansanalytiker*. Stockholm: Sveriges Finansanalytikers Förening
- SOU 1996:157. *Översyn av redovisningslagstiftningen*. Slutbetänkande av Redovisningskommittén. Stockholm: Justitiedepartementet.
- Soysal, C. (1998). *Miljöredovisning - en studie av målgrupper och syften*. Magisteruppsats. Ekonomihögskolan vid Lunds universitet.
- STATT (1998). *Strategier för finansiell miljöinformation - an Investigation of the Environmental Reporting Requirements of the "Financial Community"*. Sveriges Tekniska Attachéer (London).
- SustainAbility (1996a). *Engaging Stakeholders: The Benchmark Survey*. London: United Nations Environment Programme & SustainAbility Ltd.
- SustainAbility Ltd. (1996b). *Engaging Stakeholders: The Case Studies*. London: United Nations Environment Programme & SustainAbility Ltd.
- SustainAbility (1999). *The Internet Reporting Report*. London: SustainAbility Ltd.
- Walley, N. & Whitehead, B. (1994). It's Not Easy Being Green. *Harvard Business Review* (May-June), s. 46-52.

RAPPORT 5058

Vem behöver miljöredovisningarna?

under 1990-talet har mängden tillgänglig miljöinformation om olika verksamheter mångfaldigats. Naturvårdsverket har gett Fredrik Ljungdahl, KPMG Miljörevision, i uppdrag att kartlägga målgrupperna för miljöredovisning, vilken information dessa målgrupper efterfrågar och hur denna information bör utformas. Rapporten omfattar i första hand en sammanställning och analys av tidigare genomförda studier av miljöredovisningens målgrupper, och framförallt då målgrupper för den frivilliga separata miljöredovisningen samt miljöinformation i årsredovisningen.

En viktig slutsats i rapporten är att finansiella aktörer är en viktig målgrupp för miljöinformation, men att de däremot i praktiken inte är så flitiga användare av sådan information. Detta beror bl.a. på att de informationsbehov som de finansiella aktörerna har inte tillgodoses av dagens miljöinformation. Studierna av användare visar samtidigt att det finns andra användare av miljöredovisning som inte tycks få sina informationsbehov tillgodosedda. Överlag visar studierna att det finns tecken på ett "förväntansgap" mellan användare och producenter av miljöredovisningar, dvs. en obalans i efterfrågan på och utbudet av miljöinformation.

isbn 91-620-5058-3
issn 0282-7298